

NEMESKÜRTY ISTVÁN

Felix Austria

Az Európai Utas köszönti a 80 éves Nemeskürty Istvánt!

Ausztria csinos és tiszta, akárki uralkodjék is pillanatnyilag: ilyen szempontból is példa lehet – lehetne – nekünk, ha a magyar bevásárló turisták körülnézve magukba szállnának. Mi azért vagyunk elhanyagoltak és piszkosak – mert azok vagyunk –, mert az ország rég nem a tulajdonunk, illetve amikor 1990-ben ismét az-za lett, maradt a beidegződés, hogy tartsa rendben az, aki uralkodik. Mondjuk a kormány. Az osztrák embernek eszébe se jut összefüggést keresni vagy találni a mindenkori hatalom – legyen az a községi elöljáróság – és a saját környezete között. Ha a magyar politikusok és vezetők között több lenne a lélekgyógyászatilag képzett vagy tájékozott ember, tudnák, mit jelent, ha egy – különben jómódú családból származó – ember piszkos vagy rendetlen, ha arca maszatos, ha körme feketéllik, ha kócos. De nem tudják, olyannyira, hogy most már, mintegy dacos csakazértisként, kötelező divat lett a piszok, a kidöntött szemetesládák, a feldúlt vasúti és villamoskocsik. Az önérdékből elkö-

vetett pusztításnak legalább oka van – a kielégülésként végrehajtott dulás viszont félelmetes. Sok ember mint-ha azért tartana kutyát, hogy legyen mivel telerondítania várost. Nézzék meg az osztrák utcát akár száz kutya sétáltatása után – megértik, mire gondolok. Ezt a kellemetlen magunk-bírálatát azért kellett ideírni, hogy kétségtelenné váljék mondandómnak ez a része, vagyis hogy mekkora civilizációs jelentősége van Ausztria tisztaságának. Ők tudják, hogy az egész ország az övék.

Térjünk vissza arra, amit újfent csak némelyek bosszantására felebaráti szeretetnek nevezek.

Köztudott, hogy Magyarországnak ugyancsak meggyűlt a baja néha a Habsburgokkal, mint mondani szokás, Ausztriával.

Ritkábban emlegetjük, hogy az osztrák nép, lakosság, társadalom viszont mindig természetes, józan, köszönetet se váró segíteni akarással gyámolította a rászorulókat: Kufstein rabjait, büntetőalakulatokba sorozott rebellis honvédeket, a mindenkori politika ellenfeleit vagy akár a kurucokat. Számtalan emlékirat tanúskodik erről. De ha valaki kételkedne, idézze emlékezetébe ötvenhat őszét. Amit akkor Ausztria mint állam és az osztrák lakosság mint nép értünk tett: feledhetetlen. Egy évvel korábban, 1955 őszén váltak csak szabaddá, alig egy éve, hogy fellélegezhettek, és megkezdheték a megszálló katonák által igénybe vett kастélyok, pajták, középületek, kórházak kitakarítását, és

máris nyakukon a magyar menekültáradat. (Lám, ismét a kitakarításnál bukkanunk ki: pár éve, hogy kivonultak tőlünk, de még mindig számtalan ebek harmincadjára hányt épület, terület árulkodik a gondbavétel hiányáról.) A magyar menekülteket mégis befogadták, pedig tizenegy évvel korábban is magyar menekülthulám árasztotta el őket. És most itt az újabb, 1956-ban.

Menekültek... A magyarországi lakosságnak jelentős százaléka hagyta el hazáját az elmúlt világháború után: 1945-ben, majd 1956-ban tömegesen; közben és később szívrogva, de szintén nem elhanyagolható számban. Mi, magyarok természetesnek vesszük ezt: bántották őket, félték, tehát odébbköltöztek.

Ausztriát történelme során gyakran érte, ha nem is ekkora, de súlyos csapás. A középkorban néha magyarok, aztán törökök, a harmincéves háborúk nemzetközi zsoldoshada, majd a napóleoni háborúk zaklatásai, végül a szovjet megszállás. Az osztrákok mégse menekültek. Az ő történelmük olyan fejetlen menekülő tömeget, mint a mienk volt, nem ismer. (Talán Amerikába se vándoroltak tőlük annyian és úgy, mint mitőlünk...) Kivárták, amíg a betolakodó távozik. És távozott. Ők pedig szépen éltek (és nyilván szenvedtek vagy nélkülöztek) a hazájukban, söprögetve a házuk táját és virággal díszítve az ablakokat, erkélyeket.

Mindennek természetesen mérhető anyagi következménye és haszna van. Nevezetesen például az idegenforgalomban. Az osztrák nem úgy lát vendéget, mint a Balaton-parti magyar vagy mint a fővárosi étterem személyzete; nem kifosztani akarja a vendéget, hanem megtartani. Ha újabban valaki szórakozottságból magyaros vendégszeretetet emleget, akkor az csak üres szónoki fogás lehet. Persze Ausztria sem „szere-ti” a vendéget, hanem – kiszolgálja. Gondoskodik róla. Ebből természetesen haszna származik. A hasznot nem mulatja el, hanem visszaforgatja a vendéglátásba, az idegenforgalomba.

Feltűnő, hogy az osztrákok szívesen járnak népviseletben. Az osztrák képsugárzó intézmény hetente közvetít népzenei estéket, amikor szereplők és nézők egyaránt népviseletet öltenek. Ez fel se tűnik. Mi más ez, mint az identitásvállalásnak, önérzetnek megnyilvánulása. Államférfiak is meg-megjelennek népviseletben.

Ehhez képest mi, magyarok rettegünk a magyaros ruházattól. Ha valaki mégis megjelenik akár a leg-szerűesebb, zsinóros fekete öltönyben, olyan hajsza indul ellene, hogy azt elviselni nem tudja. Vagyis a közvélemény – vagy a közvéleményt alakító, befolyásoló hangadó – nem akarja, nem tudja, nem meri azt az identitást vállalni, amit az osztrák lakosság magától értetődően vállal. Kérdés, hogy egészséges és hasznos-e a

nemzetköziségbe olvadásnak ez a foka és módja? Ha az osztrák táj, vendéglátás, életvitel semmiben sem különbözne a svédétől, amerikaitól vagy magyartól – miért látogasson oda valaki, miért költsön pénzt arra, amit otthon is láthat?

Én még emlékszem arra, hogy a neszemélyi módos gazdák nyaranta fehér gatyát hordtak. Nem hivalkodásból, nem is „gyöngyösbokrétáskodásból”, hanem mert ezt szokták meg, ez volt egészséges és természetes. Nem is volt olcsó, ezért a napszámosok vagy zselé-érek nem hordtak gatyát. Ily módon az afféle „paraszti díszmagyarnak” számított. Nem sírom ezt vissza. Csak felidéztem.

Ha megkérdeznénk egy osztrák népviseletben – rövid bőrnadrágban, népies zekében, „zergetollas” kalapban – járó osztrákot, milyen pártra szavazott, kiderülne, hogy szociáldemokrata rokonszenvezők éppúgy hordják a népviseletet és éneklék a népdalokat, mint például az Osztrák Néppárt hívei.

Boldog nép. Nem azért, mert császárai hajdan ügyesen házasodtak. Hanem – mert azonosak önmagukkal. Felix Austria.

Európai Utas, 17 (1994/4), 11–12.

SZILÁGYI ISTVÁN

Kirajzások kora

(...) A legelső, a bécsi kirajzás élménye – mert megbontotta s oldozni kezdte rajtunk a kelet-európai szellemi szemérem görcseit – fölért valami eszmélkedő bűnbeeséssel. Azt ugyan tudtuk, hogy ott, ahonnan jövünk, szükség le-

het reánk, ám miután a magunkkal hozott vers, novella a Bécsben, Salzburgban, Grazban rendezett irodalmi esteken is igen méltánylódott, föl kellett ismernünk, a szűkebb pátria, ahonnan idevetődünk, nemcsak a kiszolgáltatottság s a fennmaradás-kényszerek „ahogy lehet”-terepe, hanem valós, máshol is érvényes értékeket termő táj, melynek „mívelése” most épp a mi gondjainkra bízódott; az alkotásra pedig tilalomfák tövében és elzorduló viszonyok közepette sincs mentség, bármint tipródjunk is ezután.

(...) Bécsnek büszke vára különben egy köréje zsugorodott „emberszabású” kicsi ország fővárosa – mely akkor már fél évszázada a magyarság egyes számú menedéke, ha az a legkülönfélébb politikai okokból futni kényszerült. Nyugat félig-meddig még Balkánnak látja, mi kelet felől jövet egészen Nyugatnak. Hol volt ekkor már góg, kamarilla és promenád – no meg részünkről kurucos előítéletek...

Ha egyszer valaki megkísérelné számba venni, hol, mennyit s mit tettek a magyarság emberségben, műveltségben való megtartásáért, a határon túli magyar kultúrműhelyek „utcasorának” mindjárt a legelőjére sorolódna a bécsi Kapistrangasse 2. alatt működő, Szépfalusi István „üzemeltette” különös családi-baráti vállalkozás, melyben bibliaórától tolmács-mesterkurzusig, irodalmi társaság-összejöveteltől megemlékező ünnepségig egész sor szellemi-eken munkáló igyekezet fér meg egy fedél alatt.

Szépfalusi portéját megrajzolni könyvnyi terjedelem sem volna elég (szerencsére ő maga ezt is megkísérli) – számomra viszont személyében a legsajátosabb értelmiségi emberélményt azzal nyújtotta, hogy ő valami korszerű szellemi öikuméniát próbált a legkülönfélébb vétetésű lelkek között megteremtteni –, s aligha képzelhető el a korszerű személyiségépítésnek olyan eszköze, mely számára közömbös lett volna e ténykedésben az elmúlt emberöltő alatt. Valószínű, így „vett észre” s „fogott munkára” minket is, amikor még szegény rokonként sem igen tartottak számon másfele. Ám mihelyt megmelegedtünk a Bornemisza-környezetben, mint egy nagyállomás fordítókorongja, bocsátott is tovább München, Stockholm, Amsterdam felé, hogy járjunk be minél nagyobb távot a nyugati magyar kultúrműhelyek utcasorán.

Ezek az utazások a hetvenes évek elején, akkor úgy gondoltuk, csupán kutyafuttában megejtett felderítő utak, hogy aztán, ha majd sorsunk jobbra

fordul, tudjuk, hová lesz érdemes visszatérni. Nos, a visszatérések jórészt elmaradtak, sőt e felderítő utaknak is meglett a bőjtje, sokunkat Szófiáig sem engedték el a nyolcvanas évek fordulójától majd évtizeden át.

Európai Utas 17 (1994). 84.

SZABÓ MAGDA

A harmadik gyűrű

(...) Ha ma állok meg Schönbrunnban a domb tetején, és körbenézek, a város és környéke felel, az osztatlan időt is tetszésem szerint bonthatom; akit valaha Bécs eljegyzett magának, és nem élt vissza a megkapott harmadik gyűrűvel, az előtt nyitottak a dimenziók és időfolyosók, az, ha néz, azt lát, amit kíván, akkor is, ha más szemének nem látható. Előkelő koszorús legénye volt a megállapítható és tetszése szerint kiválasztott idő, amely a végtelen folyamatban már eltűnt kulisszáit és kellékeit is visszahozza.

Néz-néz a kiválasztott, kiszemel egy pontot a Schwedenplatz és a Heinrichgasse között, ezen a helyen mindig érzékelhető volt valami mozgás, ott állt a Castrum egyik kapuja, de ha távolodni kívánna az ókorból, megfuttathatja a századokat, s láthat legionáriusok helyett mondjuk tutajosokat, ott topognak a Salztornál, éjjel is folyik a kirakodás, rezegnek a vízbe vert cölöpökön a lantornák, nem jár ez veszély nélkül, nappal sem egyszerű terep ez, a folyó is sokkal közelebb van még a mostani belvároshoz, ott locsognak a habok a halászok Madonnája templomának lépcsőin, s hol még a kor, amikor a mostani Donaukanal túlsó részén házakat megbíró szilárdra keményedik a Werd ingatag csincsés lapvidéke. Néz-néz, aki valóban látni kívánt mindig, most éppen az Augartent figyel, ahogy változik, az imént még császári vadászterület volt, most már enyhet adó liget a munkában megfáradt polgárok számára, s kicsit távolabb muzsika szól, lassan létrejön közelében a Páter, harsan a babák öblös kacagása, folyik a szőke serital, időközben lebontják a Glacist, a régi kapukat, őrtornyokat, csak szép neveik maradnak, mert Virgil sose hazudott, szárnyas az idő, és gyors a lendülése. Hány háborút hoz, világháborúból mindjárt kettőt, hol vannak már a monarchia birtokából az egykori magyar sóbányák, hol maga a monarchia, szerencsére Kagran felé békés repülőgépek szállnak, s nagy fekete batárok vagy autók vagy színes helikopterek szállítják az érkező politikusokat, olajsejkeket, a kíséretüket is, igénye szerint változik a csont tollszár üvege mögött nézőnek, mo-

toros biztonsági őrök és a Nagyszűz párduckacagányú testőrei között futnak a járművek. Zaj van, városi zaj, Peter Altenberg a Central egyik asztalánál melázik, körötte a Szecesszió nagyjai, finom ujjak között nagyot csavarodik a művészetek klasszikusan ívelő vonala, lovak is poroszkálnak, vannak, amelyeket táncórára vezetnek, de terményszállítók is, szegény fáradt négy lábúak ácsorognak az Ungargasse táján...

De kaphat a város jegyese exotikusabb látványt is, ha változtat az idősíkon, valahol Pötzleinsdorf táján furcsa sziluettek, tevék és elefántok imbolyognak, itt a török Bécs alatt, lövik a várost, a kávéillat vér és lőpor szaggal egyesül, és mennyi színe van a halálnak és háborúnak, mézsárga, fekete, vörös, lila, zöld. Titok nemcsak a jövő, a jelen is, súlyos államtitkok alatt roskadoznak Jenő herceg Himmelspfort utcai házán az ataszok. (...)

Persze a turista nem figyel erre, arra koncentrál, ami miatt idejött, hát megy a Metróba, a Humába, a Mariahilferre, s boldogan elfogadja a levendulával illatosított harmónia látszatát, nincs itt probléma egy szál se, problémák csak innen vagy túl vannak a határon. Maradjunk abban, hogy Bécs kényelmes, kellemes, szép, érdemes oda kirándulni. Hogy Bécs Szent Szeverin városa is, s ennek ellenére, illetve éppen emiatt a legbonyolultabb helye a világnak, azt csak a város valódi szerelmese érzi, aki régóta felvállalta dupla varázsköröit s a rózsaszínre és világoskékre árnyalt, belül szénfekete legendákat. A Husarenhügel legalább olyan kietlen látomás, mint a Spinnerin, akinek sose volt guszalya, sose volt fonó felesége, csak kálváriaábrázolás az autósstrádán, tragikus felkiáltójel: vigyázatok, nem a szelíd emlékezés és hitvesi hűség emlékhelye ez, nem várt itt a Szentföldről vissza lovat hű asszony rokka mellett, ide kivégezni hozták a bűnözőket, itt állt az akasztófa. Ez egyébként ne is tartozzék a turistára, ott a Stadtpark, ott sétáljon, az csupa mosoly, a Ringen a virsliárus bódék illata nemcsak étvágyat, életkedvet is gerjeszt. A nagyon művelt érdeklődő Grillparzert a Burggartenben is megtalálja, klasszicizáló, nemes-udvariasra stuccolták zseniális keze körmeit, nem kell a titkai és depressziója okait kutatni hajdani lakóhelye táján, a Blutgasse vidékén, mint ahogy elbékítőbb a kirándulás, ha megveszi rajta a világító töltőtollat vagy muzsikáló slussz kulcsot az utas, miért keresné a cirkuszmúzeumot vagy az anatómiait vagy a bűnügyit, minek, a város ugyan, mint a legyező, fenyegető méretűvé és tartalmúvá szétnyitható, de kényelmes kicsivé zsugorítható szintén. (...)

Bécs mágikus város, nehezen megközelíthető, a maga módján majdnem prűdül szemérmes, s reszket a ke-

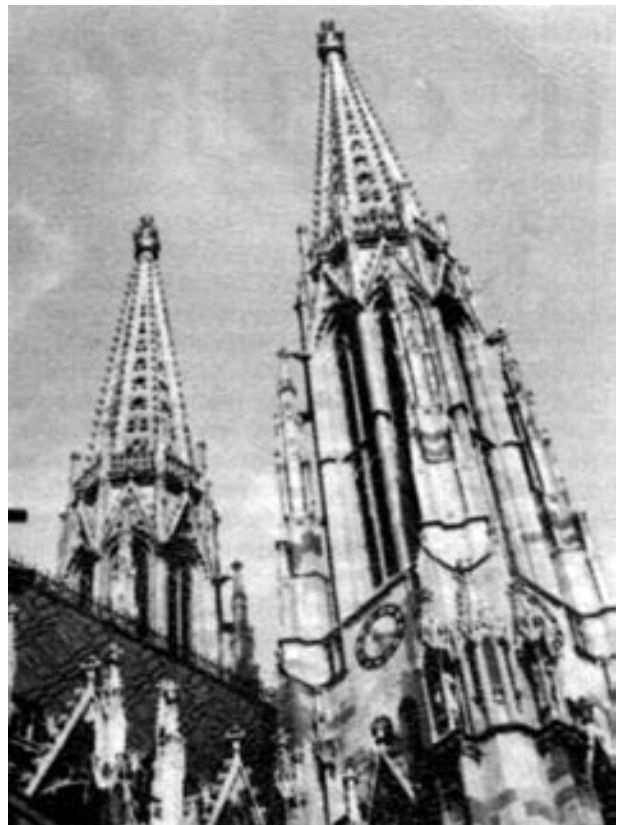
ze, míg görcsbe köti és helyükre parancsolja szenvedé-lyeit. Aki egyszer beleszeretett, soha nem tudja majd elfelejteni.

*

Jól emlékszem a Béccsel való igazi találkozás első mozzanatára, tizenhét éves voltam, pár héttel érettségi után, pedig még nem ismertem Wilder Kisvárosát, senki se figyelmeztetett arra, hogy az élet minden egyes napjára figyelni kell. Ma, amikor a halálon kívül már minden megtörtént velem, rögzítem a lét mozzanatait, nincs kire hagyjam majd, mégis véremmé vált az, amit a gyerekeknek eszmélésük első percétől fogva tanítani kellene az iskolában, hogy nincs az életnek ok nélküli és következménytől mentes pillanata, és minden, ami később ránk következik, valamelyik jelentéktelenségében terepszínűre álcázott döntés eredménye. (...)

Gyanútlanul érkeztem meg abba a városba, mely testi-lelki gyógyulásaim második állandó színtere lett, ha később megsebesültem, és valami okból nem lett volna okos hazamennem Debrecenbe, az irány mindig Bécs volt, ott hurcoltam a sérülést valamelyik szinten senki által nem ismert utcáján, házanként megtanultam a várost valaha. (...)

Öntudatos magyarnak neveltek, kiskorom óta zavart és hamisnak éreztem a pusztacsárda roman-

tikát, amelynek konyhagőze mögé valódi arcukat takarják a rossz ismertetések és prospektusok, sosem éreztem másnak magam, mint Európában élő magyarnak, idegesített a gulyás, csikós, karikás, paprika álromantikája. Kölcsey pontosan fogalmazott: keleten nőtt törzsoke fáznak, csak ferde szememet és kun fejformámat kellett megnézni, le se tudtam volna tagadni, csak hogy réges-régen eljöttünk Keletről, és itt telepedtünk le, Európa szívében. Minden Szabó őszám külföldi egyetemen végzett, ki Göttingenben, ki Zürichben, ki Skóciában, a gályarab rokon kiszabadulása után Oxfordba menekült, ott szerzett orvosi diplomát, szülővárosom híres nagykönyvtárának polcai előtt királyok bámulták a szellem gazdagságát, patrícus kalmár őseim meg, a debreceni Buddenbrookok színházat alapítottak, réaliskolát, gőzmalmot, csak úgy, ingyen, városuk iránti hálából és szeretetből. Gyerekeiket idegen nyelvre német, angol és francia kisasszonyok oktatták, napjaik este házikoncerttel vagy színházlátogatással végződtek, és támogattak minden, a kulturális fejlődés érdekében indított mozgalmat. Nem, egyáltalán nem volt nyugati lámpalázam, nem azt éreztem, hogy itt Bécsben végre bejutottam Európába, hanem a fordítottját, hogy Európának végre alkalma van listába vennie engem is, itt vagyok, megjöttem, most észrevettem, talán egyszer a nevetem is megtanulja. Mikorra én is megtanulom a gyerekkorban még nem ismert toleranciát. Csak álltam az Annex előtt, és vártam, egy ajtó nyílt meg, kilépett egy középkorú, vasszürke ruhája előtt magas kötényt viselő, komoly asszony. Hol vagyunk tulajdonképpen? – kérdezte németül az egyik útitársnő. A szürke ruhás felelt neki, azt mondta: ez Währing.

*

Istenem, Istenem, hány emlékkép nyüzsgöl el, ahogy a kódszót kimondom. Währing, Szent Gertrud immár újjáépített, a háborúban szintén lebombázott temploma a Schubert parknál, ahová eredetileg Beethovent és Schubertet temették, Währing, a Türkenschanz zöld-özüst lombközvény alatti külön világa, pici tavak, akkor még, a második világháború előtt hattyúk lebegtek a vizükön, s a Sternwartéra akármikor fel lehetett menni, a kaput nem zárta senki. A levegő súlyos a sokféle illattól, ahány fát látok, annyiféle csoda, de a bokrok is azok, látom májusi díszben, vadrózsa és orgona-illat fellegében, ősszel is, mikor kilenc árnyalata van a zöldnek és ugyanannyi a sárgának, a karmos, borszerű leveleit mutogató díszcserjék már ígérnek a bogycsillagát, télen is láttam, ilyen lehet, ha van még valahol a felhők fölött a jégpáncélos, egyszerre zöld, egyszerre vajszerű, vastag hópárnába burkolt tündérország. Kút,

vízésés, megállíthatatlan hinta, leng az élet velünk, és zavartan mosolyog a már mindent sejtő világ. (...) A Szeveríniumot akna érte, az új épület nem is hasonlít a régihez, mégis mindig meglátogatom, és állok egy darabig előtte akkor is, ha valami út csak másfél órányi időre hoz vissza Bécsbe. A Spinnerinhez is kijárok, oda évente egyszer, azon a megbeszéltnapon, amelyet kitűztünk a barátokkal; e hónap e napján találkozunk majd újra, ha a háború végképp véget ér. Magam vagyok a gót kálváriánál, azaz-hogy kettesben a hamis legendával, voltaképpen én magam lettem a Spinnerin, én várom vissza a Triesterstrassén a halottaimat, akiket annyira szerettem, a Wienerbergen, ahol szinte mindig fúj valami szél. Ha egyszer én is meghalok, lehet, hogy a sok badarság közt, amit egy az életből kilépő összehord, ez a név is elhangzik majd, hogy Währing, s aki mellettem áll, elcsodálkozik, mert Debrecen logikus és érthető, mi más mondhattam egyre, de mit emlegetem a válás percében Bécs tizenhatalmadik kerületét, amelyben a második világháború kitörése után már nem laktam soha többé, új bécsi lakásaim mind a belvároshoz kötöttek. Währing. Az, hogy Debrecen, rendben van, de hova botlik a távozó értelem? Nyilván ha tudnék, sem óhajtanék magyarázatot adni, ingerült lennék a halál percében, mert mit nyomoznak még akkor is utánam. Igenis Debrecen, és igenis Währing, életem két pólusa, Anteus testvérek kettős tartóoszlopa. Mi közük hozzám? Währing, az ifjúság gúlája és az ustebi figuraké. Nem tartozik másra, Währing ügye meg az enyém.

Európai Utas, 17 (1994/4), 73–78.

